

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
ЧИЧУК Антоніни Петрівни на дисертаційне дослідження
ПЕТРИВА Андрія Богдановича на тему:
«Формування патріотичних ідеалів студентів
аграрних закладів фахової передвищої освіти»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»**

Актуальність обраної теми та її зв'язок з відповідними планами галузей науки. Розвиток патріотичних якостей у сучасному виховному процесі має надзвичайно важливе значення. Офіційно-нормативні документи: «Національна доктрина розвитку освіти», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI сторіччя)», «Про громадянство України» тощо свідчать про важливість та необхідність формування патріотичних ідеалів молоді. Розбудова України як незалежної, суверенної держави вимагає виховання громадянина-патріота, здатного жити й працювати в умовах демократії, забезпечувати соборність України, відчувати постійну відповідальність за себе, свій народ, країну, прагнути здійснити реальний внесок у реформаторські процеси. Зважаючи на загострення воєнно-політичної, економічної ситуації в Україні, у зв'язку з воєнною агресією росії, сьогодні виховання справжніх патріотів, безсумнівно є одним із найважливіших напрямів системи освіти. Це стосується і виховання молоді у закладах фахової передвищої освіти, головною метою яких є формування й розвиток всебічно розвинутої, свідомої особистості з чіткою життєвою позицією, готової зробити гідний вибір свого майбутнього, стати справжнім патріотом власної країни.

Патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти – це особливі ідеали, адже вони пов'язані не тільки з прикладом історичних героїв, але й дбайливих трудівників та простих працюючих українців, які щоденною самовідданою працею розбудовували та розбудовують державу, сприяючи її добробуту та процвітання.

З огляду на це, дисертація Петріва Андрія Богдановича на тему «Формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти» є актуальною, доцільною та своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження є складовою науково-дослідної теми кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України «Теоретико-методичні основи навчально-виховної роботи у природоохоронних

та аграрних вищих навчальних закладах» (державний реєстраційний номер 0115U003561). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 2 від 20.10.2020 р.).

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. Здійснено історико-генетичний аналіз ідей формування патріотичних ідеалів особистості; розкрито сутність і структуру поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти»; узагальнено зарубіжний і національний досвід формування патріотичних ідеалів студентів; визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти; експериментально перевірено методику формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Наукова новизна роботи. Аналіз дисертаційного дослідження Петріва Андрія Богдановича дозволяє стверджувати про незаперечність наукової новизни для освітнього загалу, оскільки:

– *уперше*: визначено сутність і структуру поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти», під якими розуміємо таке інтегративне особистісне утворення, що включає уявлення про зразок людської поведінки та залежить від знань про минуле українського народу, національно-визвольну боротьбу героїв, а також від знань екологобезпечних технологій у галузі АПК; ціннісне ставлення до героїчних та трудових прикладів розбудови та захисту держави і розвитку економічної могутності України; актуалізовану потребу наслідування патріотичного ідеалу, патріотичну поведінку, спрямовану на розбудову держави та сталий розвиток українського суспільства;

– виділено складові поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів: *мотиваційний компонент*: потреба в наслідуванні героїчних та трудових прикладів оборони держави та розвитку її економічної могутності, ведення екологобезпечного господарства; *когнітивний компонент*: знання історії України про борців за самостійність, економічні знання, знання про екологобезпечне господарство та сталий розвиток; *емоційно-ціннісний компонент*: позитивне ставлення до громадянських обов'язків, демократичних цінностей, прикладів розбудови держави, героїчних подвигів захисників територіальної цілісності, ціннісне ставлення до екологобезпечних та раціональних способів господарювання; *діяльнісно-поведінковий компонент*: здатність бути свідомим громадянином, наслідувати приклад борців за українську державність, відомих господарників, аграріїв, дотримуватися норм національного законодавства;

– виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти: 1) формування стійкої мотивації студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до самовиховання патріотичних ідеалів; 2) забезпечення готовності наставників академічних груп аграрних закладів фахової передвищої освіти до формування патріотичних ідеалів; 3) використання виховного потенціалу соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні патріотичних ідеалів здобувачів аграрних закладів фахової передвищої освіти; 4) залучення студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до різних видів позааудиторної діяльності патріотичного спрямування, які проводяться органами студентського самоврядування;

– *уточнено* сутність ключових понять дослідження, а саме: «ідеал», «ідеал виховання», «патріотизм», «методика формування патріотичних ідеалів»;

– *подальшого розвитку* набули зміст, форми, методи, прийоми, засоби формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробленні та впровадженні в освітній процес аграрних закладів фахової передвищої освіти програми формування ціннісного світогляду особистості студента «Громадянин, патріот, фахівець»; методичних рекомендацій для кураторів та викладачів коледжів «Формування патріотичних ідеалів студентів»; методики та педагогічних умов формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти; розробленні діагностичного інструментарію для визначення рівнів сформованості патріотичних ідеалів аграрних закладів фахової передвищої освіти, що можуть бути використані в освітній діяльності аграрних коледжів, у самовиховному процесі студентів.

Обраний дисертантом науково-категоріальний апарат відповідає змісту роботи. Об'єкт, предмет, сформульована мета, завдання, гіпотеза дослідження є чіткими, виваженими, такими, що мають логічний і цілком обґрунтований характер.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти буде ефективним у випадку впровадження розробленої методики та педагогічних умов із застосуванням системного, особистісно-орієнтованого, аксіологічного, діяльнісного та культурологічного підходів.

Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети використано комплекс взаємопов'язаних наукових **методів дослідження**:

– *теоретичні* – аналіз історичної, філософської, психологічної, педагогічної літератури для визначення сутності поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти», узагальнення зарубіжного й національного досвіду формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, порівняння систем виховання патріотичних ідеалів на різних етапах історичного розвитку, обґрунтування методики виховання патріотичних ідеалів у студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти; моделювання – для проєктування методики виховання патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти;

– *емпіричні* – педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, інтерв'ю, створення ситуацій, які виховують, експертна оцінка, авторська анкета для визначення сформованості патріотичних ідеалів студентів, експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) для діагностики ефективності запропонованої методики формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти;

– *статистичні* – для кількісного та якісного аналізу отриманих експериментальних даних та підтвердження їх достовірності;

– *графічні методи* використовувалися для узагальнення, порівняння та візуалізації результатів експерименту (таблиці, діаграми, рисунки).

Широкий вибір методів дослідження логічно доповнюють один одного, що дозволило досягнути поставлених цілей і завдань. Одержані дані та результати їх опрацювання вказують на ефективність наукової траєкторії дослідження.

Експериментальна база дослідження. У педагогічному експерименті взяло участь 427 осіб. Це студенти експериментальних груп з ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ», ВСП «Заліщицький фаховий коледж імені Є. Храпливого НУБіП України» – 227 осіб та 200 осіб із контрольних груп двох аграрних коледжів: ВСП «Боярський фаховий коледж НУБіП України», ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБіП України».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Високий ступінь обґрунтованості й достовірності результатів дослідження дисертанта забезпечується: адекватною і оптимальною дослідницькою методологією, системним аналізом теоретичного матеріалу; комплексним застосуванням якісних методів наукового пошуку; оптимальним терміном реалізації експериментальної роботи; оптимальним обсягом учасників експерименту; представницькою джерельною базою (254 найменування, з них 29 іноземними

мовами), позитивними результатами впровадження матеріалів дисертації у роботу закладів освіти України.

Наукові положення та результати дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес ВСП «Боярський фаховий коледж НУБіП України» (довідка № 37 від 11.03.2024 р.), ВСП «Заліщицький фаховий коледж імені Є. Храпливого НУБіП України» (довідка № 52 від 12.03.2024 р.), ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБіП України» (довідка № 24 від 13.03.2024 р.), ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАУ» (довідка № 6 від 22.03.2024 р.).

Дисертацію виконано на належному науковому рівні. Петрів Андрій Богданович володіє науковими засадами проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, вміщені в ній актуальні інформаційні матеріали.

Зміст анотації, поданої українською та англійською мовами, відображає зміст дисертації та висвітлює суттєві її аспекти та основні положення.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів. Матеріали та висновки дослідження можуть бути використані для розширення змісту курсів «Теорія і методика виховання», «Організація виховної роботи у закладах вищої освіти», «Педагогіка», «Історія педагогіки», у розробленні програм методичного забезпечення позааудиторної діяльності учасників освітньо-виховного процесу, у підготовці методичних посібників для кураторів академічних груп.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертації є логічною. Дисертант ґрунтовно й послідовно віддзеркалює логіку основних завдань наукового пошуку. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (254 найменування, з них 29 іноземними мовами). Загальний обсяг роботи становить 247 сторінок. Робота містить 20 таблиць, 29 рисунків та 11 додатків.

Дисертація системно організована: чітко окреслено її предмет і мету, забезпечено відповідність їм висновків, що логічно випливають із змісту основного тексту дисертації.

У **вступі** ретельно обґрунтовано актуальність теми дослідження, виявлено ступінь її вивченості, чітко визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу дослідження, викладено методи дослідження, визначено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, висвітлено дані щодо впровадження результатів дослідження, окреслено структуру дисертації.

У **першому розділі** здійснено історико-генетичний аналіз ідей формування патріотичних ідеалів особистості, що дозволив виокремити сім основних етапів, у межах яких здійснювалися необхідні заходи

для вдосконалення патріотичного виховання, висувалися ідеї та припущення щодо засобів, методів та напрямів його здійснення для максимального задоволення потреб суспільства і держави того часу.

Визначено сутність і структуру поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти», розкрито сутність поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти» та виділено його складові.

Розкрито основні методологічні підходи до формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, що дає можливість отримання об'єктивної, достовірної інформації та дозволяє створити цілісну картину явища, що вивчається. Найбільш цінними визнано такі підходи: системний, аксіологічний, культурологічний, особистісно-орієнтований, діяльнісний.

У **другому розділі** на підставі узагальнення зарубіжного та українського досвіду було зроблено висновок, що формування патріотичних ідеалів студентів здійснюється на трьох рівнях: міжнародному, національному, інституційному.

Проаналізовано досвід країн Північної Америки (США), Європи (Польща, Німеччина, Франція, Україна), Азії (Японія, Китай, Ізраїль), Океанії (Австралія). Аналіз зарубіжного досвіду з цього питання свідчить, що у всіх країнах патріотичним та громадянським вихованням найбільше займаються заклади освіти.

Аналіз педагогічних праць дозволив визначити сутність поняття «педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти».

На підставі теоретичного аналізу ряду дисертаційних досліджень та відповідно до методу експертної оцінки, було виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти. До них належать: 1) формування стійкої мотивації студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до самовиховання патріотичних ідеалів; 2) забезпечення готовності наставників академічних груп аграрних закладів фахової передвищої освіти до формування патріотичних ідеалів; 3) використання виховного потенціалу соціально-гуманітарних дисциплін у формуванні патріотичних ідеалів здобувачів аграрних закладів фахової передвищої освіти; 4) залучення студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти до різних видів позааудиторної діяльності патріотичного спрямування, які проводяться органами студентського самоврядування.

У **третьому розділі** теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено методику сформованості патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, яка є комплексною і системною та охоплює всі компоненти виховного процесу (цільовий, теоретико-методологічний, змістовий, процесуальний) і включає етапи: мотиваційно-орієнтований, знанневий, операційний, рефлексивно-результативний. Методика базувалася на системному, аксіологічному, культурологічному, особистісно-орієнтованому та діяльнісному підходах. У структурі методики велику роль відіграють авторські педагогічні умови.

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти відбувається з урахуванням воєнно-політичної ситуації в країні, що враховано дисертантом у роботі.

Аналіз результатів дослідної роботи після впровадження запропонованої методики формування патріотичних ідеалів дав змогу встановити, що в експериментальних групах відбулися суттєві позитивні зміни за всіма критеріями, а в контрольних групах їх майже не відбулося. Отже, з високим рівнем сформованості патріотичних ідеалів в експериментальних групах – 49 % здобувачів освіти, а в контрольних – 34,5 %; із середнім рівнем в експериментальних групах – 37,2 %, а в контрольних – 44,7 %; із низьким рівнем в експериментальних групах – 13,8 %, а в контрольних – 20 %. Результати експерименту свідчать про ефективність розробленої та впровадженої методики формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Слід відзначити, що загальні висновки відповідають поставленим завданням, обґрунтованість і переконливість яких засвідчують самостійність і логічність суджень, достатню наукову підготовленість здобувача.

Позитивно розцінюємо представлену у додатках наукову інформацію, а таблиці та рисунки увиразнюють уявлення про цілісність дослідження, проведеного дисертантом.

Список використаних джерел зроблено з дотриманням встановлених вимог.

Рівень узагальнення результатів педагогічного наукового пошуку свідчать про зрілість автора як дослідника проблем педагогіки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих Петрівим Андрієм Богдановичем результатів, необхідно назвати деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. У науковій новизні роботи Ви зазначаєте, що уперше визначено сутність і структуру поняття «патріотичні ідеали студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти». Але не варто було у науковій новизні розкривати визначення цього поняття.

2. Висновки до першого та третього розділів надто розлогі. Варто було б викласти їх більш стисло і конкретніше.

3. З-поміж подальших дослідницьких завдань автором визначено такі перспективні напрями, дотичні до проблеми дослідження, як питання формування національної самосвідомості, впливу технологій штучного інтелекту та робототехніки на професійне самовизначення сільської молоді, формування її господарсько-економічних ідеалів, які сприятимуть формуванню патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти, розвитку студентської молоді та громадянського суспільства в умовах військового та поствоєнного стану. Результати дослідження мають стати цінним матеріалом для наступних наукових та навчально-методичних видань автора з означеної проблеми. Тому, ми рекомендуємо видати навчально-методичний посібник.

4. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено в 11 наукових працях автора, одна із яких надрукована у науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних Web of Science Core Collection у співавторстві. Варто було б у вступі роботи окремим пунктом вписати особистий внесок здобувача, який детально розписаний автором у списку опублікованих праць за темою дисертації, у яких відображаються основні наукові результати дисертації.

Зазначимо, що висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження Петріва Андрія Богдановича та мають рекомендаційний характер.

Загальний обсяг основного тексту дисертації відповідає вимогам до написання наукових досліджень, які подаються на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка». Академічний плагіат у дисертаційному дослідженні відсутній.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено в 11 наукових працях, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях України, стаття у науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та/або Web of Science Core Collection, 6 тез наукових доповідей.

Висновок. Вивчивши подану роботу, враховуючи актуальність теми, наукову новизну отриманих результатів, практичне значення, зазначаємо, що дисертація на тему: «Формування патріотичних ідеалів студентів аграрних закладів фахової передвищої освіти» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор Петрів Андрій Богданович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Офіційний опонент професор кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II, доктор педагогічних наук, професор Антоніна ЧИЧУК